

Kindvriendelijke justitie – vooruitzichten en ervaringen van kinderen en beroepsbeoefenaars

Samenvatting

In het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie worden rechten genoemd die bij uitstek relevant zijn waar het gaat om de rechten van kinderen in gerechtelijke procedures. De belangrijkste zijn: de menselijke waardigheid (artikel 1); het verbod van foltering en van onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen (artikel 4); het recht op vrijheid en veiligheid (artikel 6); de eerbiediging van het privéleven en van het familie- en gezinsleven (artikel 7); de bescherming van persoonsgegevens (artikel 8); non-discriminatie (artikel 21); de rechten van het kind (artikel 24) en het recht op een doeltreffende voorziening in rechte (artikel 47).

De effectieve deelname van kinderen aan gerechtelijke procedures is van essentieel belang om de werking van justitie te verbeteren. Het belang van de deelname van kinderen is erkend in Europese en internationale mensenrechteninstrumenten. Die verplichten de lidstaten van de Europese Unie (EU) erop toe te zien dat de belangen van het kind de voornaamste overweging vormen bij alle handelingen in verband met kinderen. Toch blijft de behandeling van kinderen in de rechtsstelsels in de EU een punt van zorg.

De Europese Commissie heeft haar steun verleend aan inspanningen om justitie in verschillende opzichten kindvriendelijker te maken. Zo maakte zij van kindvriendelijke justitie een prioriteit in haar EU-agenda voor de rechten van het kind (2011-2014), door verschillende voorstellen te doen om de desbetreffende procedurele waarborgen te versterken, relevant onderzoek te verrichten naar de wetgeving

en het beleid in de EU-28 en de EU-lidstaten te helpen om kinderen beter te beschermen. Naar aanleiding van het verslag van het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA) van 2015 over kindvriendelijke justitie stelde de Commissie een beleidsnota inzake de deelname van kinderen aan strafrechtelijke, civielrechtelijke of bestuursrechtelijke gerechtelijke procedures in de 28 EU-lidstaten op. De Commissie verbond zich er eveneens toe om de *Richtsnoeren inzake kindvriendelijke justitie* van 2010 van de Raad van Europa te publiceren, waarin het recht van kinderen om te worden gehoord en geïnformeerd, hun recht op bescherming en hun recht op non-discriminatie worden bevorderd, evenals het beginsel van het belang van het kind.

Om te bepalen in welke mate deze rechten worden geëerbiedigd en er concreet invulling aan wordt gegeven, verzamelde en analyseerde het FRA in samenwerking met de Europese Commissie gegevens. Daartoe sprak het met beroepsbeoefenaars en kinderen die bij dergelijke procedures betrokken waren. In het eerste verslag over zijn onderzoek in 2015 bekeek het FRA de situatie vooral vanuit de optiek van beroepsbeoefenaars.

In deze samenvatting worden de belangrijkste bevindingen van het tweede verslag gepresenteerd. In dat verslag wordt de nadruk gelegd op het perspectief van kinderen en wordt beschreven hoe zij aankijken tegen de factoren die hun volledige deelname belemmeren en de inspanningen die dergelijke belemmeringen kunnen helpen wegnemen. Net als in het eerste verslag wordt erin benadrukt dat er nog veel werk aan de winkel is om justitie doorheen de gehele EU echt kindvriendelijk te maken.

Gegevensverzameling en dekking

In haar EU-agenda voor de rechten van het kind merkte de Europese Commissie op dat het gebrek aan betrouwbare en vergelijkbare gegevens een belemmering vormt voor de ontwikkeling en uitvoering van een echt goed onderbouwd beleid. Om dat te verhelpen, hebben de Commissie en het FRA het bestaande werk op dit terrein in kaart gebracht. Bij het gecoördineerd en systematisch verzamelen van gegevens werden ook de kinderrechtenindicatoren toegepast die het FRA in 2010 heeft ontwikkeld en in 2012 nader heeft uitgewerkt met betrekking tot familierecht. De indicatoren volgen het op rechten gebaseerde model dat is ontwikkeld door de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties (OHCHR), dat is opgezet voor het meten van:

- verbintenissen van dragers van plichten (structurele indicatoren);
- inspanningen (procesindicatoren) om aan deze normen te voldoen;
- de resultaten (uitkomstindicatoren).

Het FRA heeft voorts een op gesprekken gebaseerd veldwerkonderzoek verricht in tien EU-lidstaten, die zijn uitgekozen omdat ze een goede afspiegeling vormen van de verschillende rechtsstelsels en uiteenlopende praktijken met betrekking tot de rol van kinderen in justitie: Bulgarije, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Kroatië, Polen, Roemenië, Spanje en het Verenigd Koninkrijk.

In het eerste deel van het in een hoofdvorslag en samenvatting gepresenteerde FRA-werk wordt de situatie bekeken vanuit de optiek van beroepsbeoefenaars. *Kindvriendelijke justitie – vooruitzichten en ervaringen van beroepsbeoefenaars inzake deelname van kinderen aan civiele en strafprocedures in 10 EU-lidstaten* was gebaseerd op de antwoorden van 570 rechters, officieren van justitie, advocaten, rechtbankmedewerkers, psychologen, sociaal werkers en politiefunctionarissen die dagelijks contact hebben met kinderen die strafrechtelijke en civielrechtelijke procedures doorlopen.

Het tweede deel is toegespitst op het perspectief van de kinderen en is gebaseerd op de antwoorden van 392 kinderen die bij gerechtelijke procedures betrokken waren als slachtoffer, getuige of partij, met bijzondere aandacht voor zaken rond seksueel misbruik, huiselijk geweld, verwaarlozing en voogdij. In het onderzoek kwamen geen kinderen aan bod die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure.

Dit werk draagt bij tot de populatie proces- en uitkomstindicatoren met kwalitatieve gegevens voor negen van de tien onderzochte EU-lidstaten. De in deze samenvatting beschreven adviezen voor kindvriendelijke justitie van het FRA zijn gebaseerd op een gecombineerde analyse van de gesprekken met de beroepsbeoefenaars en de kinderen.

Dit onderzoek maakt deel uit van de ruimere werkzaamheden van het FRA inzake de rechten van kinderen, een thematisch kerngebied. Die werkzaamheden zijn beschreven in het meerjarig kader van het FRA en worden weerspiegeld in de indicatoren voor de rechten van kinderen die het ontwikkelt en de gegevens die het verzamelt over kinderen in bijzonder kwetsbare situaties – kinderen die het slachtoffer zijn van mensenhandel en niet-begeleide asielzoekende kinderen, vrouwen die tijdens hun kindertijd te maken kregen met geweld, evenals geweld tegen kinderen met een handicap. Ze houden ook verband met de werkzaamheden van het FRA rond de toegang tot de rechter en slachtofferhulp.

Van haar kant heeft de Europese Commissie statistische gegevens en informatie verzameld van alle EU-lidstaten, voor zover beschikbaar, over de betrokkenheid van kinderen bij civielrechtelijke, bestuursrechtelijke en strafrechtelijke gerechtelijke procedures. De gegevens hebben betrekking op de relevante wetgeving en het relevante beleid sinds 1 juni 2012. In 2015 werd een beleidsnota gepubliceerd waarin de bevindingen werden samengevat en aanbevelingen werden gedaan aan de lidstaten.

Belangrijkste bevindingen en wetenschappelijk onderbouwd advies

De invoering van specifieke maatregelen om gerechtelijke procedures „kindvriendelijker” te maken, bevordert de toegang van kinderen tot de rechter en hun effectieve deelname aan gerechtelijke procedures, en helpt zo voorkomen dat de rechten van kinderen die betrokken zijn bij dergelijke procedures worden ingeperkt of geschonden.

De beroepsbeoefenaars wezen in hun reacties vooral op de noodzaak van heldere en consistente normen voor alle betrokken beroepsbeoefenaars en van het stelselmatig monitoren van de toepassing daarvan. Het onderzoek bij de kinderen zet die conclusie kracht bij. Uit hun oogpunt is het gedrag van beroepsbeoefenaars van essentieel belang om procedures kindvriendelijk te maken en om ervoor te zorgen dat zij zich veilig en op hun gemak voelen. Als kinderen het gevoel krijgen dat beroepsbeoefenaars hen met respect behandelen, open en vriendelijk zijn, naar hen luisteren en hun mening ernstig nemen, zijn zij sneller geneigd om aan te geven dat zij eerlijk worden behandeld en dat in hun belang wordt gehandeld. Beroepsbeoefenaars die door kinderen positief worden beoordeeld, maken ook vaker gebruik van kindvriendelijke locaties voor verhoren en verstrekken kindvriendelijke informatie die is afgestemd op de leeftijd van het kind. Dat zoveel belang wordt gehecht aan hoe beroepsbeoefenaars met kinderen omgaan, onderstreept de noodzaak van duidelijke praktische richtsnoeren en opleidingen voor alle beroepsbeoefenaars die met kinderen werken.

Interviewer: „En wat is volgens jou het belangrijkste om kindvriendelijke omstandigheden te garanderen?”

Kind: „Degenen die het verhoor afnemen. Die zijn het belangrijkste – ze moeten kalm en vriendelijk zijn. Dat is echt heel belangrijk.” (Polen, jongen, 16 jaar, slachtoffer, geval van huiselijk geweld)

Kinderen vinden het ook heel belangrijk om bij de procedures te worden betrokken. Net zoals de beroepsbeoefenaars benadrukten ook de kinderen dat zij informatie en ondersteuning moeten krijgen gedurende de volledige procedure en dat er correct toegepaste procedurele waarborgen nodig zijn om effectief te kunnen deelnemen. Kinderen en beroepsbeoefenaars deden ook concrete suggesties aan het FRA om procedures kindvriendelijker te maken, en zij identificeerden een aantal veelbelovende praktijken. Een aantal daarvan worden zowel in deze samenvatting als in de hoofdverlagen toegelicht.

FRA-advies 1

De EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat de rechtsstelsels kindvriendelijk zijn en dat de rechten van kinderen worden geëerbiedigd, ongeacht waar en hoe zij in aanraking komen met het gerechtelijke apparaat. De lidstaten dienen derhalve te overwegen hun rechtsstelsels tegen het licht te houden om beleidslijnen en praktijken te identificeren die de kindvriendelijkheid van strafrechtelijke en civielrechtelijke procedures in de weg staan. Bij hun beoordeling dienen de lidstaten rekening te houden met het relevante onderzoek van de Europese Commissie en het FRA, met inbegrip van de aanbevelingen in de beleidsnota van de Commissie inzake de deelname van kinderen aan strafrechtelijke, civielrechtelijke of bestuursrechtelijke gerechtelijke procedures. De lidstaten dienen vervolgens een werkplan op te stellen, rekening houdend met veelbelovende praktijken in andere lidstaten die kunnen worden uitgewisseld tussen nationale en regionale spelers en op EU-niveau. De lidstaten en, in voorkomend geval, de EU dienen maatregelen te overwegen om belanghebbenden bewust te maken van kindvriendelijke justitie.

Recht om te worden gehoord

Het recht om te worden gehoord en om meningen te uiten is essentieel voor een doeltreffende deelname aan gerechtelijke procedures. Dit recht wordt gewaarborgd voor kinderen door de EU, de Raad van Europa en de VN.

Vaststellen van procedurele waarborgen die ervoor zorgen dat kinderen kunnen deelnemen

Hoewel in de EU-regelgeving is voorzien in specifieke rechten en waarborgen voor kinderen die het slachtoffer worden van een misdrijf en in minimale waarborgen voor kinderen die getuige zijn van bepaalde misdrijven, ontbreekt het aan gelijkwaardige waarborgen voor kinderen die betrokken zijn bij civielrechtelijke procedures. Het EU-recht biedt evenmin waarborgen voor kinderen die getuige zijn van misdrijven die niet onder specifieke thematische

wetgeving (bijvoorbeeld inzake mensenhandel en seksuele uitbuiting) vallen. Er zijn evenwel verschillende internationale instrumenten, waaronder de Europese overeenkomst inzake de uitoefening van de rechten van het kind van de Raad van Europa, die wel enige verplichtingen opleggen in dergelijke gevallen.

Procedurele waarborgen voor minderjarige slachtoffers kunnen uiteenlopende vormen aannemen. Zo bevatten de richtlijn ter bestrijding van mensenhandel (2011/36/EU), de richtlijn ter bestrijding van seksueel misbruik, seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie (2011/93/EU) en de recentere richtlijn inzake slachtofferrechten (2012/29/EU) onder meer de volgende waarborgen: ondervragingen van minderjarige slachtoffers zijn beperkt in aantal, vinden plaats in specifiek daartoe ontworpen gebouwen en worden afgenomen door daartoe opgeleide beroepsbeoefenaars – indien mogelijk steeds door dezelfde persoon; oogcontact tussen kinderen en daders wordt vermeden; kinderen hoeven niet persoonlijk voor het gerecht te verschijnen en worden gehoord door hen via communicatietechnologie te laten getuigen of door audiovisuele opnamen van ondervragingen van de kinderen te gebruiken als bewijsmateriaal; de zittingen zijn niet toegankelijk voor het publiek en kinderen worden begeleid door een wettelijke vertegenwoordiger of een volwassene naar keuze.

Zowel beroepsbeoefenaars als kinderen geven aan dat dergelijke procedurele waarborgen van essentieel belang zijn. Beroepsbeoefenaars benadrukken dat deze waarborgen de stress bij kinderen verminderen, hun deelname aan gerechtelijke procedures vergemakkelijken en secundaire victimisatie helpen vermijden. Beroepsbeoefenaars uit elk van de tien onderzochte lidstaten gaven bovendien voorbeelden om aan te tonen dat het niet toepassen van dergelijke waarborgen bijzonder nadelige gevolgen heeft voor zowel de procedures als voor de kinderen zelf. Kinderen zijn het ermee eens dat waarborgen de stress bij het getuigen verminderen en hen helpen vrijer deel te nemen aan de procedures; als dergelijke waarborgen niet stelselmatig worden toegepast, kan dat een grote bron van angst en zorg zijn.

„Ze zouden kinderen niet mogen kwellen door hen te vragen het verhaal zo vaak te vertellen... Dat is echt een marteling... Misschien zou het voldoende kunnen zijn het één keer te vertellen, bijvoorbeeld rechtstreeks aan de psycholoog, die het dan doorgeeft aan een onderzoeker of het aan iemand vertelt, en dan kunnen ze tezamen de getuigenis overmaken aan de rechter en hoeft het kind niet opnieuw naar binnen te worden geroepen. In het slechtste geval [zou het kind het aan] de rechter [moeten vertellen]... maar niet in de rechtbank.” (Bulgarije, meisje, 14 jaar, slachtoffer, geval van seksueel misbruik)

Kinderen stellen het bijzonder op prijs te kunnen getuigen zonder dat de gedaagden en hun familie of vrienden daarbij aanwezig zijn of, wanneer dat niet mogelijk is, via schermen om oogcontact te vermijden. Zij voelen zich gespannen wanneer zij meer dan een keer moeten getuigen, voor meerdere mensen, in een omgeving die niet kindvriendelijk is. Kinderen geven er gewoonlijk de voorkeur aan dat er zo weinig mogelijk mensen aanwezig zijn tijdens de verhoren en wensen op de hoogte te worden gebracht van de rol van de aanwezigen bij het verhoor. Sommige kinderen die betrokken zijn bij strafprocedures vinden het erg belangrijk een geïnformeerd besluit te kunnen nemen over de beschikbare procedurele waarborgen, en op de hoogte te zijn van de mogelijke gevolgen van de keuze voor bepaalde maatregelen en niet voor andere. Zij waarderen het ook als zij het geslacht kunnen kiezen van de beroepsbeoefenaars die het verhoor afnemen of als zij kunnen kiezen of en wanneer een vertrouwenspersoon hen zal begeleiden – soms zijn ze liever alleen met de beroepsbeoefenaars die het verhoor afnemen.

„Ik zou liever achter het scherm worden verhoord, want een persoonlijk gesprek is beter dan via een videoverbinding... We hadden het erover, en ik stelde vragen, „als ik achter het scherm zou zitten, wie zou me dan kunnen zien?“, en ze zeiden dat alleen de jury en de rechter en diegenen die me de vragen stelden me zouden kunnen zien. Daarom koos ik daarvoor in plaats van voor de videoverbinding.” (Verenigd Koninkrijk, meisje, 17 jaar, slachtoffer, geval van seksueel misbruik)

In de meeste lidstaten zijn er in de wetgeving procedurele waarborgen opgenomen voor strafprocedures, zoals een fysieke aanpassing van de omgeving waarin de verhoren plaatsvinden of gecontroleerd contact met andere partijen, in het bijzonder de gedaagde. Over het algemeen bevatten strafrechtelijke bepalingen meer details over de autoriteit die verantwoordelijk is voor het verhoren van het kind, de omgeving waarin het kind wordt verhoord en de reikwijdte van de informatie die aan het kind wordt verstrekt dan civielrechtelijke bepalingen. Civielrechtelijke bepalingen zijn sterker versnipperd: afhankelijk van de zaak kan het horen van het kind verplicht, facultatief of niet aan regels gebonden zijn. Bemiddeling wordt vaak geopperd als alternatief voor civielrechtelijke procedures.

Beroepsbeoefenaars bevelen aan om procedurele waarborgen gelijk toe te passen op alle kinderen, zowel in strafrechtelijke als in civielrechtelijke procedures. Kinderen die betrokken zijn bij zowel strafrechtelijke als civielrechtelijke procedures – bijvoorbeeld in voogdijzaken die verband houden met gevallen van huiselijk geweld – klagen eveneens over het feit dat de procedurele waarborgen die

voorhanden zijn in strafrechtelijke procedures niet beschikbaar zijn in civielrechtelijke procedures. Zo is er geen mogelijkheid om alle contact met de gedaagden te vermijden, omdat het in dit geval misschien de ouders zijn.

FRA-advies 2

De EU-lidstaten dienen procedurele waarborgen in te stellen om ervoor te zorgen dat de deelname van kinderen in gerechtelijke procedures wordt gewaarborgd en hun recht om te worden gehoord effectief wordt beschermd. Zo moeten lacunes in het strafrechtelijke kader van de landen waar geen waarborgen bestaan, worden opgevuld, in het bijzonder met betrekking tot minderjarige getuigen. In civielrechtelijke procedures dienen soortgelijke waarborgen te worden ingevoerd als in strafprocedures, met bijzondere aandacht voor kinderen die bij meerdere procedures zijn betrokken, zoals in voogdijzaken die samenhangen met gevallen van huiselijk geweld. De lidstaten dienen bovendien te overwegen vaker gebruik te maken van aangepaste vormen van bemiddeling voor kinderen.

FRA-advies 3

De EU-lidstaten dienen video-opnamen te maken van ondervragingen, met inbegrip van ondervragingen voorafgaand aan de rechtszaak, om onnodige herhaling, ook tijdens het proces, te voorkomen en te waarborgen dat ze wettelijk toelaatbaar zijn. De lidstaten dienen standaard gebruik te maken van video-opnamen in strafprocedures, en facultatief in civiele procedures. Politiebureaus, gerechtsgebouwen en andere locaties waar kinderen worden ondervraagd, moeten zijn uitgerust met werkende opnamefaciliteiten, en beroepsbeoefenaars moeten worden opgeleid om die te gebruiken.

FRA-advies 4

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat alle betrokken actoren terdege rekening houden met het belang van het kind wanneer zij besluiten wie aanwezig dient te zijn bij verhoren. Beroepsbeoefenaars dienen kinderen te vragen of er mensen aanwezig zouden moeten zijn bij de verhoren, en zo ja, wanneer en wie. Dat geldt ook voor de aanwezigheid van begeleiders, zoals maatschappelijk werkers en vertrouwenspersonen, zoals ouders, pleegouders en zorgverleners.

Rijpheid van het kind

De rijpheid beoordelen

De rijpheid van een kind is van cruciaal belang om vast te stellen hoe hij of zij aan een gerechtelijke procedure moet deelnemen. De ondervraagde beroepsbeoefenaars geven aan dat rijpheidsbeoordelingen meestal gebaseerd zijn op de mening van individuele rechters of worden bepaald aan de hand van de leeftijdscategorie, zonder duidelijke reeks criteria. Methoden zoals de competentiebeoordeling van „Gillick” die in het Verenigd Koninkrijk wordt gebruikt, worden niet consequent toegepast in alle landen. Bovendien onderschatten veel beroepsbeoefenaars de kennis en het vermogen van kinderen om dingen te begrijpen, omdat ze onvoldoende op de hoogte zijn en zich onvoldoende bewust zijn van het specifieke gedrag van kinderen.

FRA-advies 5

Om te verzekeren dat het recht om te worden gehoord bij wet of in de praktijk wordt onderworpen aan leeftijdsgrenzen of andere willekeurige beperkingen, dienen de EU-lidstaten in hun wetgeving duidelijke criteria op te nemen om de rijpheid van kinderen te bepalen en dienen zij methoden aan te nemen om de rijpheid van kinderen te beoordelen. Dat moet op een objectievere manier helpen bepalen hoe kinderen het beste kunnen deelnemen aan gerechtelijke procedures.

Voldoende rekening houden met de rijpheid

Het recht om te worden gehoord, is een keuze, geen verplichting, en kinderen geven aan dat zij inspraak moeten krijgen in hoe ze worden gehoord. Beroepsbeoefenaars zouden moeten erkennen dat kinderen een duidelijke mening hebben en heel wat suggesties doen over hoe procedures volgens hen kindvriendelijker kunnen worden gemaakt. Zo stellen kinderen voor rekening te houden met het feit dat zij niet noodzakelijk op dezelfde manier communiceren als volwassenen, vooral wanneer het om jonge kinderen gaat.

Wanneer kinderen ervoor kiezen om aan gerechtelijke procedures deel te nemen, moet er meer worden gedaan om hun deelname te vergemakkelijken. Er dienen maatregelen te worden genomen op basis van een individuele beoordeling van het kind, die moeten worden aangepast aan zijn leeftijd, rijpheid, begripsniveau en eventuele communicatieproblemen, evenals aan de specifieke omstandigheden in de desbetreffende zaak.

„De rechter was erg vriendelijk en legde nog een keer uit dat ik nergens bang voor moest zijn en dat zij nog niemand had opgegeten – dat zei ze ook op een vriendelijke manier, om te lachen, en dat als ik tijdens het verhoor een pauze wilde nemen, ik hen mocht onderbreken en we zouden verdergaan als ik dat goed vond of ermee zouden ophouden als ik niet meer wilde verdergaan.” (Bulgarije, meisje, 16 jaar, partij, voogdijzaak)

De ondervraagde kinderen geven aan dat een open, aandachtige, respectvolle en vriendelijke aanpak van essentieel belang is om ervoor te zorgen dat zij hun wensen en gevoelens beter kunnen uiten.

FRA-advies 6

Om de deelname van kinderen te bevorderen, dienen de EU-lidstaten individuele beoordelingsprocedures verplicht te stellen en opgeleide beroepsbeoefenaars duidelijke richtsnoeren te geven om de individuele beoordelingen aan te passen aan het kind en zijn leeftijd. Mogelijk zijn er bijzondere maatregelen nodig om kinderen in bijzonder kwetsbare situaties te helpen hun mening te uiten, bijvoorbeeld door hun vertaling/vertolking aan te bieden.

Verstrekken aan beroepsbeoefenaars van regels en richtsnoeren inzake het horen van kinderen

Zowel beroepsbeoefenaars als kinderen geven aan dat het gebruik van kindvriendelijke communicatie geen standaardpraktijk is. Bovendien ontbreekt het vaak aan regels en richtsnoeren waarin uitdrukkelijk is vastgelegd hoe beroepsbeoefenaars verhoren dienen af te nemen, in het bijzonder in civiele procedures. Daardoor zijn de verhoorpraktijken en de mate waarin communicatie wordt afgestemd op de behoeften van het kind in nagenoeg alle lidstaten in zowel strafrechtelijke als civielrechtelijke procedures afhankelijk van de vaardigheden van individuele beroepsbeoefenaars. Ook bestaan er verschillen tussen rechtbanken en regio's. De ondervraagde beroepsbeoefenaars verklaarden dat beroepsbeoefenaars, in het bijzonder politieagenten en rechters, over het algemeen onvoldoende gespecialiseerd zijn in het verhoren van kinderen.

Wanneer er meer gestandaardiseerde, gedetailleerde regels en richtsnoeren worden toegepast, zoals in Finland en het Verenigd Koninkrijk, wordt het recht van kinderen om te worden gehoord beter beschermd. Beroepsbeoefenaars stellen vast dat het aantal verhoren afneemt en dat beroepsbeoefenaars zich kindvriendelijker gaan gedragen,

waardoor kinderen zich veiliger voelen en effectiever kunnen deelnemen aan de procedures.

FRA-advies 7

De EU-lidstaten dienen er, waar van toepassing samen met de EU, voor te zorgen dat beroepsbeoefenaars heldere regels en richtsnoeren krijgen aangereikt voor het verhoren van kinderen. Dat is nodig om ervoor te zorgen dat zij de procedurele waarborgen waarin is voorzien in het nationale en het EU-recht correct gebruiken en een consequente, kindvriendelijke aanpak hanteren ten aanzien van verhoren in strafrechtelijke en civiele procedures. Dit zou gepaard moeten gaan met een standaardisering van procedures en coördinatie onder verschillende actoren en beroepsgroepen voor een harmonisatie van ondervragingen. Uitwisseling van richtsnoeren en veelbelovende praktijken binnen en tussen de lidstaten kunnen bijdragen aan een verbetering van de procedures.

Werk maken van gespecialiseerde rechtbanken, kamers en rechters voor kinderen

Niet alle lidstaten beschikken over strafrechtelijke of civiele rechtbanken, afdelingen of kamers, of rechters die gespecialiseerd zijn in het werken met kinderen. Dergelijke gespecialiseerde instanties of rechters zijn sneller geneigd een beroep te doen op gespecialiseerde beroepsbeoefenaars met een opleiding in de psychologie en ontwikkeling van het kind, gespecialiseerde verhoortechnieken voor kinderen en kindvriendelijke mandaten voor justitie. Dergelijke rechtbanken beschikken ook vaker over kindvriendelijke voorzieningen en informatiematerialen en over hulpmiddelen om de waarborgen toe te passen, met inbegrip van communicatietechnologie, zoals videoverbindingen.

FRA-advies 8

De EU-lidstaten dienen te overwegen gespecialiseerde rechtbanken voor kinderen op te richten, of gespecialiseerde afdelingen/kamers binnen gewone rechtbanken die over expertise beschikken op het gebied van kinderrechten en kindvriendelijke justitie. Zo kan ervoor worden gezorgd dat zaken waarbij kinderen zijn betrokken, worden behandeld in een kindgevoelige omgeving. Er zouden ook gespecialiseerde eenheden van beroepsbeoefenaars die met kinderen werken moeten worden ontwikkeld, bijvoorbeeld binnen de politie, het gerechtelijke apparaat en de juridische beroepen.

Gebruik van kindvriendelijke faciliteiten voor het horen van kinderen

Het secundaire EU-recht schrijft voor dat kindslachtoffers in strafzaken moeten worden ondervraagd in gebouwen die daarvoor geschikt zijn of daaraan zijn aangepast. Kindvriendelijke ruimten – ruimten waarin kinderen zich waarschijnlijk op hun gemak en veilig zouden voelen – zijn echter niet standaard voorhanden. Dergelijke ruimten worden vaker gebruikt voor verhoren in strafprocedures dan in civiele procedures, maar zelfs in strafzaken komen kinderen de vermeende daders vaak tegen in de gangen of de wachtzaal. Wanneer kinderen in een normaal kantoor of in de rechtbank worden verhoord, zijn de ruimten waar dat gebeurt zelden specifiek ontworpen voor het verhoren van kinderen en wordt het aan de respectieve specialist overgelaten om een kindvriendelijkere omgeving te creëren.

In een aantal landen zijn inspanningen gedaan om kindvriendelijke verhooruimten ter beschikking te stellen voor strafzaken, bijvoorbeeld door politiekantoren uit te rusten met kindvriendelijke ruimten voor ondervragingen, die gewoonlijk zijn uitgerust met speelgoed, videorecorders om verhoren op te nemen om ze later in de rechtbank te kunnen gebruiken en andere bewijsgaringsinstrumenten. Zowel de geïnterviewde beroepsbeoefenaars als de kinderen waren erg positief over dergelijke aangepaste ruimten.

Hoewel de beschikbaarheid van deze ruimten varieert, hebben Polen en Bulgarije zogeheten kindvriendelijk „blauwe kamers“ ontworpen, waar rechters en andere geschikte personen van achter een bidirectionele spiegel kunnen meekijken. De respondenten verwezen ook naar „kinderhuizen“ in IJsland en Noorwegen, die kindslachtoffers en -getuigen een geïntegreerde, multidisciplinaire dienstverlening door meerdere agentschappen aanbieden op één locatie, die bewust buiten de rechtbank is ondergebracht. Dergelijke kinderhuizen worden ook gebruikt in Kroatië, Denemarken en Zweden en werden recent ingevoerd in Cyprus, en ook in Engeland (Verenigd Koninkrijk), Estland en Spanje worden dergelijke huizen ontwikkeld.

Kinderen vinden de rechtbank meestal intimiderend en beangstigend en associëren ze met criminaliteit. Daarom worden zij liever gehoord buiten de rechtbank of in kindvriendelijke ruimten die bij de rechtbank horen dan in de rechtbank zelf of in een niet-kindvriendelijke omgeving, voor zover ook de aanpak van de beroepsbeoefenaars hen kindvriendelijk lijkt.

In verschillende EU-lidstaten hielden kinderen die bij zowel strafrechtelijke als civiele procedures waren betrokken er een duidelijke mening op na over wat een kindvriendelijke omgeving dient in te houden: de ruimten moeten buiten de rechtbank liggen, in felle kleuren zijn geschilderd, voorzien zijn van kindvriendelijke decoratie – bijvoorbeeld schilderijen en tekeningen van andere kinderen – en voorzien zijn van planten of bloemen. Net als de geïnterviewde beroepsbeoefenaars geven kinderen bovendien aan dat de beschikbare spelletjes of speeltuigen geschikt moeten zijn voor verschillende leeftijds categorieën.

„Ik vind dat [de rechtbank] niet zo zwart-wit zou mogen zijn, want ik vond het echt vreselijk, ik weet niet hoe ik het moet zeggen. Echt een ramp! Misschien moeten ze er wat kleur in brengen, groen bijvoorbeeld, dan wordt het wat vrolijker. Toen ik binnenkwam zag ik net allemaal geesten. Ik vroeg me af waar ik terecht was gekomen, ze staarden me allemaal aan en dan kwam de rechter binnen, en die was ook in zwart en wit gekleed, met een zwarte das... de stoelen waren wit, zwart, wit, zwart, zwart, wit, wit, zwart ...” (Kroatië, jongen, 15 jaar, getuige, geval van huiselijk geweld)

FRA-advies 9

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat verhoren plaatsvinden in kindvriendelijke ruimten, bij voorkeur buiten de rechtbank, aangezien dat de effectieve deelname van kinderen bevordert en de eerbiediging van hun rechten helpt verzekeren. De ruimten dienen te beantwoorden aan de suggesties van de kinderen en in felle kleuren te worden geschilderd en over kindvriendelijke elementen te beschikken, zoals schilderijen van andere kinderen, planten en allerlei speelgoed en spelletjes voor verschillende leeftijds categorieën.

FRA-advies 10

De EU-lidstaten moeten ernaar streven stelselmatig kindvriendelijke, afgescheiden verhooruimten en wachtzalen in te richten die door verschillende diensten kunnen worden gebruikt, ook in landelijke gebieden. Zowel voor strafrechtelijke als voor civiele procedures moeten kindvriendelijke ondervragingsruimten worden aangeboden, opdat kinderen hun recht om te worden gehoord vrijelijk en ten volle kunnen genieten, in een omgeving waarin zij zich veilig en op hun gemak voelen. Aangezien kinderen het gedrag van de beroepsbeoefenaars het belangrijkste vinden, moet het gebruik van dergelijke ruimten gepaard gaan met de praktijk om verhoren steeds te laten afnemen door daartoe opgeleide beroepsbeoefenaars.

Verlenen van kosteloze rechtsbijstand, waaronder vrije en eenvoudige toegang tot wettelijke vertegenwoordiging

De EU-wetgeving op het gebied van strafrecht biedt kindslachtoffers het recht op rechtsbijstand of wettelijke vertegenwoordiging, die gratis moet zijn als het slachtoffer over onvoldoende financiële middelen beschikt. Kindslachtoffers dienen ook een speciale vertegenwoordiger te krijgen als de houders van het ouderlijk gezag het kind niet kunnen vertegenwoordigen.

In de *richtsnoeren en -beginselen inzake toegang tot rechtsbijstand in strafrechtstelsels* van de Verenigde Naties (VN) van 2012 is vastgelegd dat kinderen altijd moeten worden vrijgesteld van inkomensvoetsing. In de nationale wetgeving van zes van de tien onderzochte landen krijgen minderjarige getuigen het recht op rechtsbijstand; minderjarige slachtoffers krijgen dat recht in alle landen behalve het Verenigd Koninkrijk, dat een systeem van gewoonterecht kent. Vijf landen in de steekproef schrijven evenwel inkomensvoetsing voor. Bovendien melden respondenten uit alle landen dat de wettelijke vertegenwoordiging van kinderen in civiele zaken tekortkomingen vertoont, aangezien kinderen een bepaalde leeftijd moeten hebben om wilsbekwaam te worden geacht. In familierechtelijke zaken hebben de ouders vaak een advocaat, maar het kind zelf niet. In vijf van de onderzochte landen kan er echter een raadsman of voogd worden aangesteld om de belangen van het kind te verdedigen.

Beroepsbeoefenaars kaarten een aantal problemen aan met betrekking tot de toegang tot rechtsbijstand, waaronder het gebrek aan richtsnoeren voor het aanvragen van gratis rechtsbijstand, de opleiding en beschikbaarheid van gespecialiseerde advocaten voor kinderen en de tijdige en stelselmatige aanstelling van wettelijke vertegenwoordigers. In verschillende landen worden echter veelbelovende praktijken toegepast. In Frankrijk zijn bijvoorbeeld in diverse steden contactpunten opgericht waar kinderen bij gespecialiseerde advocaten terecht kunnen voor informatie over hun rechten en voor advies en ondersteuning betreffende civielrechtelijke of strafrechtelijke aangelegenheden.

Voor alle soorten procedures gaven de geïnterviewde kinderen zelden aan dat zij rechtsbijstand hadden gekregen. Uit de bevindingen blijkt dat de verstrekking van rechtsbijstand in de meeste landen niet is geïnstitutionaliseerd. Sommige kinderen zien advocaten of raadsliden niet als een bron van

steun, omdat zij hen volgens hen niet informeren over de procedures en hun rol en verantwoordelijkheden. Sommige kinderen die betrokken waren in voogdijzaken, meldden dat zij de rechtsbijstand van hun ouders gebruikten in plaats van een eigen advocaat. In veel gevallen hebben deze kinderen een negatief beeld van de verstrekte ondersteuning, omdat zij menen dat deze beroepsbeoefenaars de belangen van hun ouders boven hun eigen gevoelens en wensen plaatsen.

FRA-advies 11

De EU-lidstaten dienen onvoorwaardelijke rechtsbijstand te verlenen aan alle kinderen, met inbegrip van gratis toegang tot wettelijke vertegenwoordiging gedurende de volledige procedures. De lidstaten dienen er voorts voor te zorgen dat het verlenen van rechtsbijstand wordt geïnstitutionaliseerd en dat alle kinderen en hun ouders of voogden heldere uitleg krijgen over de toegang tot rechtsbijstand. Er dienen gespecialiseerde juristen beschikbaar te zijn om kinderen in zowel civiele als strafprocedures te vertegenwoordigen. Bureaucratische obstakels, zoals tijdrovende procedures en financiële voetsing, moeten worden geïdentificeerd en vermeden.

De duur van procedures beperken

Zeven van de tien onderzochte EU-lidstaten kennen wettelijke bepalingen die onnodige vertraging in strafzaken waar kinderen bij betrokken zijn, voorkomen. Sommige daarvan beperken de duur van het proces, terwijl anderen voorschrijven dat snelheid in dergelijke gevallen een prioriteit moet zijn. In de EU-regelgeving is bijvoorbeeld bepaald dat minderjarige slachtoffers zonder onnodige vertraging worden ondervraagd. Snelle procedures in civiele zaken waarbij kinderen zijn betrokken, worden echter door slechts drie lidstaten ingezet, en dan uitsluitend onder bepaalde voorwaarden.

De gerechtelijke procedures nemen naar verluidt in alle lidstaten veel tijd in beslag, zowel vanwege de vertraging tussen de verhoren in verschillende fasen van de procedures als vanwege het aantal verhoren. Beroepsbeoefenaars merken op dat formele en informele multidisciplinaire samenwerking het aantal verhoren en de duur van de procedures helpt beperken.

Kinderen geven vaak aan dat – zowel strafrechtelijke als civielrechtelijke – procedures lang duren en dat dit hun dagelijkse leven nadelig beïnvloedt. Zij

hebben kritiek op de vertraging tussen de verhoren in de verschillende fasen van de procedure, de veelvoudige, vaak repetitieve verhoren met talrijke beroepsbeoefenaars en de aard zelf van de rechtstelsels. Zij stellen voor om slechts een keer een verklaring af te leggen en prioriteit te verlenen aan zaken waarbij kinderen betrokken zijn. Veel kinderen merkten ook op dat de verhoren zelf te lang duurden, vaak deels vanwege de lange wachttijden voordat zij hun getuigenis konden afleggen. Sommige kinderen die bij civielrechtelijke procedures waren betrokken, uitten ook kritiek op de lange beoordelingen door maatschappelijk werkers tijdens verhoren, in het bijzonder in voogdijzaken.

„Er waren drie mensen aanwezig en ik kreeg maar één vraag: „Vind je het leuk hier, in het centrum waar je nu bent?” en ik antwoordde: „Ja, nu gaat het goed met mij, het gaat goed.” Maar niemand vroeg me of ik door iemand geadopteerd wilde worden of naar ergens anders wilde verhuizen dan waar ik op dat moment verbleef... Dat was niet oké, want er werd mij een eenvoudige vraag gesteld en ik had het gevoel alsof ik was uitgescholden. Een eenvoudige vraag, en... ik was er maar twee minuten, en dat was het dan... Ik weet ook wel dat een kind daar meer dan twee minuten zou moeten zitten.” (Roemenië, jongen, 17 jaar, partij, institutionele beschermingsmaatregel)

Kinderen die betrokken zijn bij zaken rond institutionele beschermingsmaatregelen klagen daarentegen vaak over te korte verhoren, waardoor zij hun wensen en gevoelens over belangrijke beslissingen met gevolgen voor hun toekomst niet kunnen uiten.

FRA-advies 12

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat de duur van civiele en strafprocedures in verhouding staat tot het belang van het kind, door effectieve waarborgen in te voeren om onnodige vertragingen en onnodige meervoudige verhoren van kinderen te voorkomen. Er dienen duidelijke regels te worden ingevoerd om het totale aantal keren dat kinderen in civiele en strafzaken worden ondervraagd en gehoord, terug te dringen. Daarnaast zouden de lidstaten een nauwere samenwerking tussen beroepsbeoefenaars uit verschillende disciplines moeten aanmoedigen om het aantal ondervragingen te verminderen. Het gebruik van video-opnamen van verhoren dient een standaardpraktijk te worden om het aantal verhoren van kinderen te beperken.

FRA-advies 13

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat de duur van de verhoren zelf in zowel civiele als strafzaken in verhouding staat tot het belang van het kind. Beroepsbeoefenaars dienen te zorgen voor passende regelingen in de rechtbank om onnodig lange wachttijden te vermijden en opgeleide beroepsbeoefenaars ter beschikking te hebben die rekening houden met de behoeften van kinderen. Beroepsbeoefenaars dienen er ook voor te zorgen dat er voldoende tijd wordt vrijgemaakt om kinderen volwaardig te laten deelnemen aan procedures, en hun wensen en gevoelens te laten uiten.

Recht op informatie

Uit het onderzoek van het FRA blijkt dat de meeste lidstaten niet over duidelijke voorschriften, regels en gevestigde praktijken beschikken, waardoor het aan het oordeel van diegene die de informatie verstrekt wordt overgelaten om te bepalen wanneer, waarover en hoe kinderen worden geïnformeerd. Vooral in civiele procedures beschikken de meeste EU-lidstaten alleen over vrij algemene wetgeving inzake de verplichting om informatie te geven, die zowel voor kinderen als voor volwassenen geldt. Kinderen en beroepsbeoefenaars geven ook aan dat er in civiele zaken veel minder informatie wordt gegeven dan in strafzaken.

In het secundaire recht van de EU is voorzien in een recht op informatie in procedures voor slachtoffers van misdrijven. In de richtlijn inzake slachtofferrechten is bepaald dat minderjarige slachtoffers en dragers van ouderlijke verantwoordelijkheid of andere wettelijke vertegenwoordigers worden geïnformeerd over alle maatregelen en rechten die specifiek gericht zijn op kinderen. In die richtlijn is voorzien in het algemene recht op informatie in verschillende fasen van procedures en over specifieke aangelegenheden.

Verplichte procedures voor het informeren van kinderen: hoe, wanneer, wat en wie

De nationale kaders worden door beroepsbeoefenaars doorgaans te algemeen geacht, zowel wat het strafrecht als het civielrecht betreft. Ze geven onvoldoende details over waar, wanneer, waarover, hoe en door wie kinderen moeten worden geïnformeerd. De gegeven informatie varieert dus,

waardoor de informatievoorziening aan kinderen vaak tekortschiet.

Er wordt volgens de respondenten zowel tijdens als na procedures weinig informatie gegeven, vooral over rechterlijke uitspraken. Slechts twee van de onderzochte landen schrijven voor dat kinderen op een kindvriendelijke manier informatie moeten krijgen over de uitspraak en de gevolgen van strafrechtelijke procedures waarbij zij zijn betrokken. De verplichting om informatie te verstrekken aan kinderen die bij civielrechtelijke procedures zijn betrokken, is nog minder uitgesproken. In de meeste zaken worden kinderen, doordat zij geen rechtsbevoegdheid hebben, geïnformeerd door hun ouders of juridisch vertegenwoordigers.

Kinderen vertellen dat wanneer zij informatie krijgen, die van cruciaal belang is om hen te helpen de procedures te begrijpen. Zij klagen vaak over het feit dat zij niet regelmatig op de hoogte worden gehouden en geen informatie krijgen over de ontwikkelingen in hun zaak tijdens de procedure. Zo krijgen zij geen informatie over waar de gedaagde zal zitten bij strafprocedures of over de aanwezigheid van ouders of familie bij civiele procedures. Kinderen vragen om informatie vroeg genoeg te krijgen om zich te kunnen voorbereiden op verhoren en vervolgens op gezette tijden tijdens de procedures. Zij zouden ook graag binnen een redelijke termijn informatie krijgen over mogelijke wachttijden voor verhoren, de lengte van de procedures en de uitspraak en de gevolgen ervan.

„Ik denk dat het belangrijk is kinderen te informeren, zodat zij begrijpen wat er gebeurt. Waar die plek voor dient: dat kinderen zich meer op hun gemak voelen als ze er naartoe gaan, zodat ze weten waarom ze er naartoe gaan en waarom.” (Frankrijk, meisje, 17 jaar, partij, zaak rond kindbescherming (gebrekkige opvoeding))

Kinderen bevelen voorts aan dat beroepsbeoefenaars richtsnoeren geven over hoe ze zich tijdens het verhoor zouden moeten gedragen en dat zij feedback geven na afloop, zodat kinderen weten hoe ze het hebben gedaan in de rechtbank en hoe hun getuigenis het proces zal beïnvloeden.

Beschikbaarheid van kindvriendelijke informatie

De Europese regelgeving schrijft voor dat de lidstaten ervoor moeten zorgen dat bij de mondelinge en schriftelijke communicatie met slachtoffers van misdrijven, waaronder kinderen, eenvoudige en toegankelijke taal wordt gebruikt. In een aantal landen is kindvriendelijk materiaal ontwikkeld waarin uitleg wordt gegeven over het juridische proces, kinderrechten en wat kinderen tijdens de rechtszaken zullen ervaren. Er is meer informatie voorhanden voor minderjarige slachtoffers en getuigen in strafzaken dan voor kinderen die betrokken zijn bij civiele procedures. Soms krijgen kinderen gewoon het materiaal dat wordt gebruikt om volwassenen te informeren, zonder dat het wordt aangepast aan hun taal- en begripsniveau.

In het Verenigd Koninkrijk (Engeland, Schotland en Wales) is er een reeks brochures over zowel civiele als strafzaken gepubliceerd voor verschillende leeftijdscategorieën. In de brochures voor jonge kinderen worden veel afbeeldingen gebruikt, naast puzzels en spelletjes om hen te boeien, terwijl in de brochures voor oudere kinderen minder en meer realistische afbeeldingen of grafieken worden gebruikt en meer details worden gegeven. Vaak is dergelijk materiaal echter alleen beschikbaar via afzonderlijke organisaties of niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en is het niet stelselmatig in het hele land te verkrijgen. Zelfs wanneer er algemeen kindvriendelijk informatiemateriaal beschikbaar is, wordt in kennisgevingen en dagvaardingen vaak juridische terminologie gebruikt en geen kindvriendelijke taal, of worden die kennisgevingen en dagvaardingen rechtstreeks aan de ouders gericht.

Slechts zelden geven kinderen aan dat zij kindvriendelijke materialen hebben gekregen, terwijl kinderen uit alle landen aanbevelen dergelijke materialen te gebruiken. Uit hun oogpunt is het echter belangrijker dat het schriftelijke materiaal mondeling wordt toegelicht door een volwassene die zij vertrouwen, om na te gaan of zij alles goed begrepen hebben. In verschillende landen hadden kinderen sterke kritiek op de dagvaardingen, die gewoonlijk worden bezorgd door de politie. Wanneer zij zonder uitleg door een politieagent in uniform, in een dienstwagen, worden bezorgd, vinden kinderen dat beangstigend en voelen zij zich eerder een gedaagde dan een slachtoffer of getuige.

FRA-advies 14

De EU-lidstaten en, waar van toepassing, de EU moeten ervoor zorgen dat het recht op informatie via wettelijke bepalingen gewaarborgd is voor alle kinderen, opdat het consequent wordt toegepast in alle fasen van alle gerechtelijke procedures. In dergelijke bepalingen moet duidelijk worden beschreven door wie, waar, wanneer, hoe en waarover kinderen moeten worden geïnformeerd. Ook moet worden bepaald welke autoriteit verantwoordelijk is voor het informeren van kinderen, moet de rol van psychologen en relevante sociaal werkers bij het informeren van kinderen worden versterkt en moet de informatie die in de verschillende fasen van de procedures aan kinderen wordt gegeven, worden verbreed door gebruik te maken van meerdere formaten.

FRA-advies 15

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat beroepsbeoefenaars niet te veel details geven over de achtergrond van de zaak, zonder dat de inhoud daaronder lijdt. Belangrijke informatie moet tijdens de rechtsgang worden herhaald. Naast informatie over procedures en rechten moet informatie worden gegeven over hoe kinderen zich het beste kunnen gedragen en over de gevolgen van hun getuigenissen voor de rechtsgang. De uitspraken van de rechter en de gevolgen ervan moeten binnen een redelijke termijn aan kinderen worden uitgelegd. In de informatie na het proces moet duidelijk worden verwezen naar de rechten van het kind, het resultaat van de procedure en de opties waarover het kind en zijn familie beschikt, waaronder het recht om beroep aan te tekenen en nazorg.

Het gebrek aan een stelselmatige, gestandaardiseerde verstrekking van kindvriendelijke informatie en aangepaste informatiediensten maakt het voor kinderen moeilijk de procedures, hun rechten en de gevolgen van hun verklaringen volledig te begrijpen. Dat belet hen geïnformeerde beslissingen te nemen en volwaardig deel te nemen aan de procedures.

Interviewer: „Hoe kun je kinderen het best informeren?“

Kind: „Dat hangt van de leeftijd af. Een zes- of zevenjarige kan je dingen uitleggen aan de hand van prenten, foto's, [specifieke] tekst... Ik had zoiets wel gewaardeerd. Als je jong bent, kan je spelen. Je zou de ontmoeting met de rechter op voorhand kunnen spelen. Leg zaken uit in hun eigen woorden, niet in de woorden van volwassenen. Het zou goed zijn als het kind niet drie dagen van tevoren op de hoogte wordt gebracht. Een maand lijkt mij het minimum.“ (Frankrijk, meisje, 17 jaar, partij, zaak rond kindbescherming (gebrekkige opvoeding))

FRA-advies 16

De EU-lidstaten dienen de nodige wettelijke voorschriften in te voeren om kinderen voorafgaand aan, tijdens en na het verhoor op een kindvriendelijke manier te informeren. Daarbij moeten zij zowel informatie krijgen over de inhoud als over de vorm, op een manier die bij de leeftijd en de rijpheid van het kind past. Er dient gedurende de volledige rechtsgang kindvriendelijke informatie voorhanden te zijn, zowel mondeling als op schrift. Alle informatie die aan kinderen wordt gegeven, moet zijn aangepast aan hun begripsniveau, hun leeftijd en hun rijpheid en moet zijn afgestemd op hun specifieke behoeften. De lidstaten dienen duidelijke regels en richtsnoeren vast te stellen om dit recht toe te passen in alle strafrechtelijke en civielrechtelijke procedures, om ervoor te zorgen dat er passende informatie over de zaak van het kind en zijn rechten voorhanden is in een gestandaardiseerd, gecoördineerd formaat.

FRA-advies 17

De EU-lidstaten en, waar van toepassing, de EU dienen ervoor te zorgen dat er stelselmatig geschreven materiaal wordt opgesteld waarin de rechten van kinderen, de rechtsgang en de rollen van verschillende beroepsbeoefenaars worden uitgelegd. Dat materiaal moet zijn afgestemd op de behoeften van kinderen en moet in de lidstaten worden verspreid. Zij moeten zich daarbij bedienen van een breed scala aan kanalen en formaten, zoals brochures en folders in elektronische en papieren vorm en audiovisueel materiaal, zoals films of tv-programma's. Juridische documenten, zoals dagvaardingen van kinderen of gerechtelijke kennisgevingen, dienen eveneens kindvriendelijk te zijn, zowel wat de inhoud als wat de vorm betreft. Zoals wordt aanbevolen door de kinderen, zouden materialen meer in het bijzonder mondeling moeten worden toegelicht door een volwassene, idealiter een beroepsbeoefenaar met een passende achtergrond en kennis. Bestaand kindvriendelijk materiaal dient op grote schaal te worden gedeeld en gebruikt, met inbegrip van het materiaal dat is ontwikkeld door internationale instellingen, zoals de Raad van Europa.

Beschikbaarheid van ondersteunende diensten om kinderen en ouders naar behoren te informeren

In de richtlijn ter bestrijding van mensenhandel en de richtlijn ter bestrijding van seksueel misbruik, seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie wordt telkens verwezen naar de noodzaak om kindslachtoffers – en waar nodig hun familie – bijstand, ondersteuning en bescherming te bieden via verschillende maatregelen, waaronder een individuele beoordeling van de behoeften van elk kind. Er moet ondersteuning worden geboden voor, tijdens en na strafrechtelijke procedures. De richtlijn inzake slachtofferrechten schrijft voor dat diensten voor slachtofferhulp op zijn minst informatie, advies en ondersteuning bieden in verband met de rol van het slachtoffer in de strafprocedure, onder meer ter voorbereiding op het bijwonen van het proces, en dat op een manier die is aangepast aan de specifieke behoeften van het slachtoffer. In die richtlijn is ook bepaald dat familieleden toegang hebben tot slachtofferhulporganisaties, overeenkomstig hun behoeften en de mate waarin hun als gevolg van het tegen het slachtoffer gepleegde strafbare feit schade is berokkend.

Ondersteunende diensten, met name voor slachtoffers en getuigen, spelen een belangrijke rol in

de informatievoorziening aan kinderen en hun ouders, door kinderen voor te bereiden op rechtszittingen en hen door de procedure heen te begeleiden, bijvoorbeeld via huisbezoeken en bezoeken vóór het proces, om kinderen vertrouwd te maken met de ruimten in de rechtbank. Beroepsbeoefenaars beschouwen deze diensten ook als essentieel voor de algemene bescherming van het kind. Kinderen stellen het bijzonder op prijs vooraf informatie te krijgen in een kindvriendelijke omgeving, van beroepsbeoefenaars die zich kindvriendelijk gedragen. Zij zijn zonder enige uitzondering positief over zowel de huisbezoeken als de bezoeken aan de rechtbank vóór het proces en over het gebruik van kindvriendelijke maatregelen en materialen. Kinderen waarderen het ook als zij een consequente vertrouwensband kunnen opbouwen met beroepsbeoefenaars en tijdens de rechtsgang op eender welk moment bij hen terecht kunnen met vragen.

Hoewel de meeste lidstaten ondersteunende diensten bieden, leeft de breed gedragen opvatting dat er nog veel meer moet worden gedaan. Lidstaten die geen dwingende vereisten hebben, lijken hun ondersteuningsprogramma's vooral te richten op ernstige gevallen en specifieke soorten misdrijven, zoals mensenhandel of seksueel misbruik, en eerder op slachtoffers dan op getuigen. Kinderen vinden dat zij en hun ouders vaak onvoldoende informatie krijgen over de hun ter beschikking staande ondersteunende diensten, zodat zij daar hun voordeel niet mee kunnen doen. Kinderen die betrokken waren bij zowel civiele als strafprocedures zijn van mening dat zij in de strafprocedures beter geïnformeerd en voorbereid werden door de ondersteunende diensten, in het bijzonder tijdens de fase voorafgaand aan het proces. Kinderen klagen dat zij in civiele procedures onvoldoende informatie krijgen over het doel van de rechtszitting en de gevolgen van hun verklaringen en de uitspraken van de rechtbank.

FRA-advies 18

De EU-lidstaten en, waar van toepassing, de EU moeten ervoor zorgen dat er ondersteunende diensten worden opgezet die beschikbaar zijn voor alle kinderen die deelnemen aan strafrechtelijke en civiele procedures, in alle fasen van die procedures. Kinderen en hun familie moeten op de hoogte worden gebracht van de aangeboden diensten. Ondersteunende diensten dienen rekening te houden met de belangrijke rol van ouders en vertrouwenspersonen bij het informeren en ondersteunen van kinderen.

„Ik denk dat zij de kinderen die de rechtszitting bijwonen duidelijker moeten vertellen waarom zij [het panel] bepaalde besluiten nemen en waar zij rekening mee hebben gehouden bij het nemen van die besluiten... Zij [kinderen] begrijpen dat niet, en dat leidt tot wrevel.“ (VK, jongen, 18 jaar (regelmatig verhoord sinds de leeftijd van 6 jaar), onder toezicht geplaatst)

Eén beroepsbeoefenaar als contactpersoon om kinderen tijdens procedures te ondersteunen

Zowel op het gebied van straf- als civielrecht zijn de nationale kaders doorgaans te algemeen en geven ze niet aan wie kinderen moet informeren. Wie die rol vervult, kan dus sterk verschillen. In sommige landen spraken beroepsbeoefenaars elkaar tegen over wie verantwoordelijk is voor het informeren van kinderen. In andere landen leidt de rechtsonzekerheid ertoe dat meerdere beroepsbeoefenaars hierbij betrokken zijn. De respondenten gaven aan dat deze taak vrij vaak aan de ouders wordt overgelaten, die zelf misschien niet eens goed geïnformeerd zijn of niet neutraal zijn. Voor strafzaken zijn er weinig gegevens beschikbaar over het verband tussen ondersteuning en informatie of over de bestaande regels en richtsnoeren voor beroepsbeoefenaars.

Kinderen melden uiteenlopende ervaringen met betrekking tot de informatie die zij krijgen. Zij vinden dat zowel de ouders als beroepsbeoefenaars kinderen zouden moeten informeren. Zelf geven zij gewoonlijk de voorkeur aan de ouders, maar die zijn volgens hen niet altijd voldoende op de hoogte. Kinderen die op een kindvriendelijke manier en met behulp van kindvriendelijke inhoud worden geïnformeerd door beroepsbeoefenaars, zijn daar positief over. Kinderen wezen ook in mindere mate op andere informatiebronnen die als aanvulling kunnen worden gebruikt, zoals websites en tv-programma's over rechtszaken.

Door het kind voortdurend te laten volgen door een begeleider, kan worden verzekerd dat het kind – en de ouders – op passende wijze worden geïnformeerd, in het bijzonder tijdens lange processen. Zo krijgt het kind ook voortdurend emotionele ondersteuning van iemand die daartoe is opgeleid. Wanneer er geen specifieke beroepsbeoefenaar wordt aangesteld, worden kinderen vaak onvoldoende geïnformeerd. Wanneer een kind wordt bijgestaan door een begeleider, bereidt die het kind vaak voor en verstrekt hij de nodige informatie of zorgt hij ervoor dat de juiste personen dat doen. Dat neemt de druk op de ouders weg, die misschien niet het best geplaatst zijn om kinderen goed te informeren.

Zowel beroepsbeoefenaars als kinderen reageren bijzonder positief als het kind gedurende de volledige procedure wordt bijgestaan door één begeleider. Tussenpersonen in het Verenigd Koninkrijk, juridisch adviseurs in Duitsland en specialisten slachtofferhulp in verschillende andere lidstaten zijn voorbeelden van veelbelovende praktijken op dit gebied.

„Zij [liefdadigheidsorganisatie] hebben me tijdens het hele proces bijgestaan. Zij liepen de hele tijd heen en weer om mij te helpen gedurende het volledige jaar dat ik moest wachten... Ja, ze hebben mij echt goed geholpen.“ (VK, meisje, 19 jaar, slachtoffer, geval van seksueel misbruik)

FRA-advies 19

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat het kind tijdens alle fasen van de rechtsgang wordt bijgestaan door een vertrouwenspersoon. Er dient een beroepsbeoefenaar als contactpersoon te worden aangesteld, die verantwoordelijk dient te zijn voor:

- 1) *het bieden van emotionele steun tijdens de rechtsgang;*
- 2) *het voorbereiden van het kind op de verschillende fasen van het proces;*
- 3) *het op een kindvriendelijke manier verstrekken van de nodige informatie (en nagaan of het kind de rechten en procedures heeft begrepen);*
- 4) *het garanderen van de beschikbaarheid van specifieke formaten en maatregelen voor kinderen met specifieke behoeften, zoals niet-begeleide buitenlandse kinderen, kinderen in pleeggezinnen of onder de hoede van de staat, kinderen die het slachtoffer zijn van huiselijk geweld en kinderen met een handicap.*

Deze contactpersoon moet een kindvriendelijke aanpak hanteren, naar behoren zijn opgeleid en regelmatig beschikbaar zijn in alle fasen van de procedure, een duurzame vertrouwensband opbouwen met het kind en overleggen en coördineren met andere betrokken partijen, zoals ondersteunende en kinderbeschermingsdiensten, politie, rechters, officieren van justitie, advocaten en ouders. Deze persoon moet er ook voor zorgen dat ouders, pleegouders en personeel van plaatsingscentra voldoende worden geïnformeerd over de belangrijkste fasen van de procedures en over problemen, zodat zij kinderen passende informatie en ondersteuning kunnen bieden.

Indien er niet één contactpersoon wordt aangesteld, moeten de EU-lidstaten ervoor zorgen dat de verschillende actoren met verantwoordelijkheden op informatievak tot een efficiënte afstemming komen.

Recht op bescherming en privacy

Internationale normen verlenen ondubbelzinnig prioriteit aan de bescherming van kinderen die betrokken zijn in gerechtelijke procedures, terwijl tegelijkertijd hun deelname wordt aangemoedigd. Een beschermende en veilige omgeving is noodzakelijk voor kinderen om volledig en effectief te kunnen deelnemen en schade en verdere trauma's te voorkomen. Dat houdt ook in dat het recht van het kind op privacy en vertrouwelijkheid moet worden gewaarborgd.

Bescherming en steun voor kinderen

In de meeste landen gaven meer kinderen aan dat zij bescherming en steun kregen in strafprocedures dan in civiele procedures. In sommige landen waren kinderen van mening dat er uitgebreide ondersteuning beschikbaar was, zowel met betrekking tot het tijdsplan als met betrekking tot de inhoud van strafrechtelijke procedures. In andere landen klagen kinderen die zowel bij civiele als bij strafprocedures betrokken zijn over het feit dat er niet voortdurend of in alle fasen van de procedures ondersteuning wordt geboden, en dat die ondersteuning vaak moet worden aangevraagd door de ouders.

FRA-advies 20

De EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU moeten ervoor zorgen dat kinderen altijd worden behandeld als personen die bijzondere bescherming behoeven op basis van hun leeftijd, rijpheid, bevattingvermogen en eventuele communicatieve problemen waar zij mee kampen.

De lidstaten dienen ervoor te zorgen dat bescherming en ondersteuning worden geïnstitutionaliseerd, in alle fasen van de procedures beschikbaar zijn en voor alle kinderen op alle locaties even vlot toegankelijk zijn, ook op het platteland. Er dient specifieke ondersteuning te worden geboden aan kinderen in bijzonder kwetsbare situaties, zoals kinderen met een handicap, migrantenkinderen of kinderen in de pleegzorg of alternatieve zorg. Daartoe moeten zij vertaling en vertolking aanbieden, evenals psychologische bijstand en ondersteuning en opgeleide beroepsbeoefenaars die de specifieke behoeften van kinderen kunnen bepalen en erop kunnen inspelen.

FRA-advies 21

De EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU, moeten ervoor zorgen dat kinderbeschermings-systemen zijn gebaseerd op een geïntegreerde en doelgerichte aanpak waarbij de aandacht niet alleen uitgaat naar de bijzondere behoeften van kinderen in het algemeen, maar ook naar andere aspecten die een bepaalde kwetsbaarheid inhouden, zoals slachtoffer of getuige zijn van seksueel misbruik of huiselijk geweld, of kinderen met een handicap of de status van migrant.

Procedurele waarborgen met het oog op de bescherming van het kind

De nationale rechtskaders dienen een brede waaier van beschermingsmaatregelen te omvatten die kunnen worden gebruikt tijdens rechtszittingen. Zo kan de gedaagde uit de rechtszaal worden verwijderd, kunnen video-opnamen van verhoren vóór het proces of videoverbindingen worden gebruikt om te getuigen, of kunnen schermen tussen het kind en de gedaagde worden geplaatst. In de praktijk blijven deze maatregelen echter vaak onderbenut en wordt het doorgaan aan de rechter overgelaten of ze überhaupt toepassing vinden. Kinderen beschreven ernstige gevallen waarin hun bescherming en veiligheid niet verzekerd waren.

De wetgeving van de lidstaten inzake waarborgen om minderjarige slachtoffers te beschermen — zoals het gebruik van video-opnamen of de aanwezigheid van een begeleider tijdens het proces — is niet noodzakelijk van toepassing op minderjarige getuigen. In verschillende lidstaten zijn deze waarborgen enkel beschikbaar voor getuigen tot een bepaalde leeftijd. In Finland worden kinderen tot 15 jaar bijvoorbeeld enkel ondervraagd bij ondervragingen vóór het proces in kindvriendelijke verhoorruimten. Kinderen van 15 jaar en ouder worden evenwel verhoord in de normale rechtszaal, zelfs als zij 15 worden tijdens de rechtsgang.

Kinderen gaven duidelijk aan hoe zij het gevoel kunnen krijgen dat zij beter worden beschermd. Beroepsbeoefenaars dienen deze suggesties ter harte te nemen wanneer zij de beschermingsmaatregelen kiezen. Dat houdt in dat zij het kind informatie geven over de gedaagde en andere elementen van de rechtsgang, dat zij het de mogelijkheid geven te kiezen of er iemand hen begeleidt tijdens de rechtszitting, en zo ja, wie, dat zij een kindvriendelijke omgeving creëren, dat zij kindgevoelige ondervragingstechnieken toepassen en dat zij rekening houden met de standpunten van het kind bij het delen van informatie.

FRA-advies 22

De EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU moeten procedurele waarborgen vaststellen en toezien op de toepassing ervan om te zorgen dat alle kinderen die betrokken zijn in gerechtelijke procedures worden beschermd tegen schade, mogelijke verdere trauma's, secundaire victimisatie en identificatie voor, tijdens en na een procedure. Beroepsbeoefenaars dienen de suggesties van kinderen ter harte te nemen bij het overwegen van beschermingsmaatregelen. Alle kinderen moeten gelijke toegang krijgen tot procedurele waarborgen, ongeacht hun leeftijd en hun rol in de procedures. De bestaande procedurele waarborgen voor kindslachtoffers dienen te worden uitgebreid naar minderjarige getuigen in strafzaken en kinderen die betrokken zijn bij civielrechtelijke procedures.

Talrijke kinderen gaven aan dat zij zowel in strafrechtelijke als in civielrechtelijke procedures in aanraking waren gekomen met de gedaagden, door een gebrek aan procedurele waarborgen. Dergelijke ongewenste ontmoetingen met gedaagden en hun familie – vaak voor of na de rechtszitting, door het gebrek aan kindvriendelijke wachtruimten – vormen voor kinderen de grootste bron van angst. Bovendien wordt het veiligheidsgevoel van kinderen ondermijnd door het gebrek aan gescheiden ingangen en/of gebrekkige beveiligingsregelingen in de rechtbank, doordat bijvoorbeeld de aankomst- en vertrektijden van de partijen niet worden gecoördineerd opdat kinderen de gedaagden niet zouden tegenkomen. Ook ongepast gedrag door beroepsbeoefenaars, een intimiderende omgeving, een algemeen gebrek aan vertrouwelijkheid en het delen van informatie zonder hun toestemming boezemen kinderen angst in.

„Ik heb hem een paar keer gezien in de rechtbank. Soms bleef ik als bevroren staan en kon ik geen stap meer zetten omdat ik zo bang was.” (Polen, meisje, 18 jaar, getuige en slachtoffer, geval van seksueel misbruik)

„Ik moest buiten de verhooruimte wachten op een bankje. Ik was de hele tijd bang dat er iemand uit de rechtszaal zou komen. Ze kunnen de zaal op eender welk moment verlaten. Daarom ging ik vaak in een hoekje staan of liep ik rond... Mijn biologische vader kwam met al zijn medestanders, al zijn mensen, en ze stonden in de gang, hier, en daar nog een paar. Ik moest erlangs, de rechter nam me mee door de gang, en ik moest tussen al die mensen doorlopen, en dat was echt... tot we bij de verhooruimte kwamen. De rechter vond dat ook niet oké.” (Duitsland, meisje, 14 jaar, partij, voorgedijzaak)

Het recht van het kind op privacy en vertrouwelijkheid waarborgen

De lidstaten zijn krachtens de EU-regelgeving verplicht de privacy, de identiteit en de beeltenis van kindslachtoffers te beschermen en de publieke verspreiding van elke informatie die tot hun identificatie zou kunnen leiden, te voorkomen. De algemene verordening gegevensbescherming schrijft voor dat voor kinderen jonger dan 16 jaar de toestemming van de ouders nodig is om de persoonsgegevens van het kind te verwerken, en voor kinderen ouder dan 16 jaar de toestemming van het kind zelf. In de nationale rechtskaders moeten bijgevolg maatregelen zijn opgenomen om de identiteit en privacy van kinderen in strafrechtelijke procedures te beschermen. In civiele procedures is de reikwijdte van de bescherming van de privacy afhankelijk van het desbetreffende domein van het civiel recht en van de rol van het kind in de procedures. In drie landen zorgt zelfregulering ervoor dat de persoonsgegevens van kinderen vertrouwelijk worden behandeld en worden afgeschermd van de media en het grote publiek.

FRA-advies 23

De EU-lidstaten dienen maatregelen in te voeren die erop gericht zijn contact tussen het kind en de gedaagde en eventuele andere partijen die het kind als bedreigend zou kunnen ervaren, te vermijden. Voorbeelden van dergelijke maatregelen zijn het gebruik van live videoverbindingen, schermen tussen kinderen en gedaagden of het verwijderen van de gedaagde uit de rechtszaal tijdens de getuigenis van het kind. De lidstaten en, waar van toepassing, de EU moeten zorgen voor een kindvriendelijke omgeving in alle fasen van de procedure en ervoor zorgen dat alle rechtsgebouwen en politiebureaus beschikken over geschikte, kindvriendelijke wachtruimten en afzonderlijke ingangen. Die moeten stelselmatig worden gebruikt om te zorgen dat het kind de vermeende dader of een gezins- of familielid dat met hem/haar in conflict is, niet kan tegenkomen, en om het kind te behoeden voor een vijandige omgeving in afwachting van het verhoor of wanneer het bij meerdere procedures is betrokken.

Kinderen geven aan zich angstig en gespannen te voelen over een gebrek aan vertrouwelijkheid en gegevensbescherming bij hun deelname aan gerechtelijke procedures. Zij zijn bang dat details van hun zaak en van de procedures openbaar kunnen worden gemaakt. Meerdere kinderen klaagden

over het feit dat details van hun rechtszaak bekend raakten op school, in hun gemeenschap of in hun buurt. Kinderen gaven aan van streek te raken wanneer mensen in hun omgeving op de hoogte waren van hun rol in de procedures, hun gezinsituatie of de uitspraken van de rechtbank. Soms meldden kinderen ook dat zij gepest of gestigmatiseerd werden door hun leeftijdsgenootjes of in de plaatselijke gemeenschap vanwege informatie die werd onthuld door leerkrachten, ouders, verwanten, beroepsbeoefenaars of de media.

Maar weinig kinderen meldden dat hun persoonsgegevens werden geschonden doordat de media informatie over hun rechtszaak publiceerden, hetgeen strookt met de ervaringen van de beroepsbeoefenaars. Een aantal kinderen meldden dat hun ouders deelnamen aan tv-programma's en daardoor gegevens openbaar maakten met betrekking tot hun zaak, die verband hield met seksueel misbruik. Kinderen maakten ook melding van gevallen waarin de media bepaalde informatie openbaar maakte en de identiteit van kinderen vrijgaf zonder hun toestemming. Sommige kinderen gaven echter ook aan dat publiciteit in de media en een betere bekendheid van hun zaak bij de bevolking hun ervaring positief konden kleuren, via bewustmaking van de gemeenschap.

FRA-advies 24

De EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU moeten ervoor zorgen dat de identiteit en privacy van kinderen die bij gerechtelijke procedures zijn betrokken via passende wetgeving en maatregelen worden beschermd, bijvoorbeeld door de rechtszaak te sluiten voor het publiek of door in de rechtszittingen gebruik te maken van live videoverbindingen of vooraf opgenomen getuigenissen. Er moeten stappen worden gezet om ervoor te zorgen dat de persoonsgegevens van kinderen strikt vertrouwelijk blijven en worden afgeschermd van de media en het grote publiek. Opnamen moeten veilig worden bewaard en de identiteit van kinderen moet zorgvuldig worden beschermd op het internet, in alle rechtsdomeinen en ongeacht de rol van het kind in de procedures. De toegang tot en de overdracht van persoonsgegevens mogen alleen plaatsvinden wanneer zulks absoluut noodzakelijk is, waarbij de belangen en de standpunten van het kind steeds als uitgangspunt gelden.

Recht op non-discriminatie

In de richtlijn inzake slachtofferhulp is bepaald dat de rechten van slachtoffers op niet-discriminerende wijze moeten worden toegepast, maar ook dat slachtoffers op een „op hen toegesneden manier” moeten worden bejegend en behandeld in alle contacten met diensten voor slachtofferhulp of met bevoegde instanties in strafrechtelijke procedures. De geïnterviewde beroepsbeoefenaars waren niet allemaal even goed op de hoogte van de noodzaak om kinderen gespecialiseerde diensten te verlenen waarbij rekening wordt gehouden met hun etnische of nationale achtergrond, geslacht of handicap, om maar een aantal factoren te noemen. In sommige van de onderzochte lidstaten besteedden beroepsbeoefenaars meer aandacht aan de discriminatie van Roma-kinderen in gerechtelijke procedures, terwijl anderen specifieke aandacht schonken aan kinderen met een handicap, buitenlandse kinderen of slachtoffers van internationale mensenhandel. Beroepsbeoefenaars maakten zich zorgen over het feit dat hun gebrek aan deskundigheid diensten minder toegankelijk zou kunnen maken voor bepaalde groepen. In een aantal lidstaten werden verschillende positieve initiatieven opgemerkt. Zo wordt kindvriendelijk informatiemateriaal in het Verenigd Koninkrijk naar verschillende talen vertaald, worden vrouwelijke politieagenten ingezet om meisjes die slachtoffer zijn geworden van seksueel misbruik te ondervragen, worden er tolken – ook doventolken – aangeboden en zijn er richtsnoeren voor officieren van justitie over hoe personen met een verstandelijke handicap te ondervragen.

Kinderen legden geen specifieke nadruk op het probleem van discriminatie. Velen van hen gaven daarentegen aan dat zij eerlijk en respectvol werden behandeld. Bovendien gaven talrijke kinderen te kennen dat zij te maken kregen met „positieve discriminatie” en dat zij beter werden behandeld omdat zij kinderen waren. Waar meer meldingen kwamen van discriminatie, ging het echter steevast om discriminatie op basis van leeftijd. De kinderen die klaagden over oneerlijke behandeling op basis van leeftijd, waren meestal betrokken bij civiele procedures.

„Ik beseftte dat naarmate ik opgroeide, er meer belang werd gehecht aan mijn keuzes, en dat vind ik jammer. Of een kind nu 5, 10 of 15 jaar is, zijn of haar keuzes zijn even belangrijk.” (Frankrijk, meisje, 17 jaar (verhoord van 6 tot 17 jaar), partij, gebrekkige opvoeding)

De kritieke grens ligt op ongeveer 14 jaar. Kinderen jonger dan 14 verklaren dat zij anders worden behandeld vanwege hun leeftijd; zij hebben de indruk dat beroepsbeoefenaars hen niet ernstig genoeg nemen en onvoldoende rekening houden met hun verklaringen, meningen, wensen of gevoelens. Zij vonden dat volwassenen betere toegang hebben tot de rechter en vrijer kunnen deelnemen aan de rechtsgang, omdat zij hun standpunten beter kunnen overbrengen. Sommige kinderen onderbouwden die verklaring met een vergelijking van hun deelname op jongere leeftijd en hun ervaringen naarmate ze ouder werden, en kwamen tot de conclusie dat hun deelname verbeterde naarmate ze ouder werden, omdat ze hun gevoelens beter konden uiten en beroepsbeoefenaars beter naar hen luisterden. Veel kinderen – ook kinderen ouder dan 14 – klaagden over het feit dat beroepsbeoefenaars hen als volwassenen behandelden of net te kinderachtig deden, zonder rekening te houden met hun rijpheid. Kinderen meldden in mindere mate dat zij werden gediscrimineerd op basis van hun sociale achtergrond, hun geslacht, hun rol in de procedures of hun etnische afkomst. Zo verklaarden Roma-kinderen oneerlijk te worden behandeld in Spanje en Bulgarije, net als Russischtalige kinderen in Estland en Franse kinderen van een ander ras of een andere etnische afkomst dan de meerderheid.

Interviewer: „Was er iemand aanwezig die jouw taal sprak?“

Kind: „Nee, het waren Bulgaren.“ (Bulgarije, jongen, 14 jaar, getuige, moordzaak)

FRA-advies 25

De EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU moeten ervoor zorgen dat de procedurele waarborgen maatregelen omvatten om discriminatie te voorkomen en dat de diensten worden aangepast aan de specifieke behoeften en kwetsbaarheden van kinderen. Informatie moet worden verstrekt in een taal die het kind begrijpt en moet bijvoorbeeld worden aangepast aan hun moedertaal of aan de taalkundige beperkingen van kinderen met een handicap. Beroepsbeoefenaars moeten voldoende ondersteuning, sturing en opleiding krijgen om te voorzien in de uiteenlopende behoeften van kinderen. Is dat niet mogelijk, dan dienen zij kinderen door te verwijzen naar gespecialiseerde diensten.

FRA-advies 26

De EU-lidstaten moeten bijzondere aandacht schenken aan het vergemakkelijken van de toegang tot justitie en het verzorgen van de noodzakelijke rechtsbijstand, wettelijke vertegenwoordiging en ondersteuning ten behoeve van kinderen in bijzonder kwetsbare situaties. Zij moeten daarbij ook rekening houden met de eventuele behoefte aan vertaling en vertolking en met lichamelijke of andere beperkingen. Er moeten inspanningen worden geleverd om de toegang tot justitie te vergemakkelijken voor kinderen in kwetsbare situaties, zoals kinderen die in armoede leven, Roma-kinderen en vluchtelingen, asielzoekers of migrantenkinderen die van hun ouders zijn gescheiden, waarbij bijzondere aandacht moet uitgaan naar kinderen die het slachtoffer zijn van discriminatie, zoals de slachtoffers van haatmisdrijven. Gegevens over de toegang van kinderen tot justitie moeten beschikbaar zijn voor alle kinderen, uitgesplitst naar groep.

Het beginsel van het belang van het kind

Zowel in het Handvest van de grondrechten van de EU als in het secundaire recht van de EU wordt het belang van het kind als primaire overweging aangemerkt, en het concept zit vervat in het regelgevingskader van de meeste EU-lidstaten. De meerderheid van de respondenten in de verschillende landen vindt dit echter een complexe, vage term die bijzonder vatbaar is voor interpretatie. Zij noemen ook het ontbreken van instrumenten voor het identificeren en beoordelen van de belangen van het kind en het rapporteren over hoe die mogelijk zijn gerealiseerd.

De geïnterviewde kinderen leken het begrip „het belang van het kind“ maar moeilijk te begrijpen; sommigen van hen konden het pas bespreken nadat hen was uitgelegd wat het begrip inhield. De helft van de kinderen in zowel strafrechtelijke als civiele procedures verklaarde dat in hun belang werd gehandeld. Daarmee bedoelden ze over het algemeen dat de uitspraak strookte met hun verwachtingen of dat de gerechtelijke procedures volgens hen over het algemeen op een eerlijke, duidelijke en kindvriendelijke manier waren verlopen. In strafprocedures kwam dat er gewoonlijk op neer dat gedaagden werden veroordeeld tot een celstraf, dat de straffen niet te mild waren en dat de kinderen niet het gevoel hadden dat de rechten van de gedaagde of van een kind dat beklaagde

was, voorrang kregen op die van hen. In civiele procedures noemden de kinderen het gewicht van de rechten van de ouders in voogdijzaken en het gevoel dat beroepsbeoefenaars niet naar hen luisterden wanneer het over pleegzorg of plaatsing in een instelling ging als elementen die hun belang niet dienden. Kinderen die betrokken waren bij zaken waarbij het kind werd geplaatst, gaven aan dat de uitkomst in hun belang was wanneer zij niet van hun ouders werden gescheiden. In die gevallen erkenden de kinderen echter ook dat wanneer beroepsbeoefenaars het besluit aan hen uitleggen en uitleggen waarom het in hun belang is, hun indruk zou kunnen veranderen en zij misschien toch van mening zouden zijn dat hun belangen werden gediend.

Interviewer: „Werd de rechterlijke uitspraak over waar en bij wie je zou moeten wonen in jouw belang vastgesteld?“

Kind: „Ja, want soms willen kinderen terug naar huis, maar kan dat niet omdat ouders alcoholverslaafd zijn of de kinderen slaan. In dat geval is het beter dat zij in een centrum verblijven, want daar drinkt niemand en slaat niemand hen.“ (Polen, jongen, 11 jaar, partij, geval plaatsing in een instelling)

FRA-advies 27

Om de belangen van het kind te dienen, moeten de EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU erop toezien dat er duidelijke criteria in de wetgeving worden opgenomen om het belang van kinderen te identificeren en te beoordelen, rekening houdend met hun standpunten, identiteit, bescherming, veiligheid en andere situaties waarin zij kwetsbaar zijn. Het beginsel van het belang van het kind moet breed ingang vinden. Om het belang van het kind te bepalen, is een multidisciplinair proces nodig. In de wettelijke bepalingen moet eveneens worden vastgelegd dat verslag moet worden uitgebracht over hoe het belang van het kind werd beoordeeld. Er dienen regels, richtsnoeren en protocollen voor de beoordeling te worden uitgewerkt. Beroepsbeoefenaars dienen ervoor te zorgen dat kinderen het concept „belang van het kind“ begrijpen, vooral wanneer zij het proces en de resultaten van de procedures toelichten.

Opleiding van beroepsbeoefenaars

In het secundaire strafrecht van de EU is vastgelegd dat functionarissen die met slachtoffers of potentiële slachtoffers werken, een passende opleiding moeten krijgen. In de richtlijn inzake slachtofferrechten wordt de noodzaak van opleiding uitgebreid

naar verschillende groepen beroepsbeoefenaars, waaronder politieagenten, juristen en diensten voor slachtofferhulp, opdat zij slachtoffers zouden kunnen herkennen en hen op een respectvolle, professionele en niet-discriminerende manier zouden behandelen.

Uit het onderzoek blijkt dat er op alle beroepsmatige terreinen op het vlak van justitie met betrekking tot kinderen een gebrek is aan specialisatie en toereikende opleiding als het gaat om het werken met kinderen. Respondenten verklaren dat juridische beroepsbeoefenaars baat hebben bij opleiding in interactie met kinderen, terwijl sociaal werkers op hun beurt baat zouden hebben bij opleiding in wetgeving met betrekking tot kinderen. Beroepsbeoefenaars hebben de indruk dat er maar beperkt opleidingen beschikbaar zijn en dat opleidingen vooral op vrijwillige basis worden gevolgd. Bovendien maken tijdsdruk en een gebrek aan middelen het moeilijk om opleidingsprogramma's regelmatig bij te wonen. Er is bezuinigd op de begrotingen voor opleiding en in veel gevallen kan er enkel een opleiding worden gevolgd als die gratis is.

Zelfs als er andere waarborgen worden toegepast, leidt het gebrek aan specialisatie en opleiding van beroepsbeoefenaars die met kinderen werken vaak tot slechte praktijken en kan het kinderen emotionele en lichamelijke schade berokkenen. Het heeft ook gevolgen voor de manier waarop de rechten van het kind in aanmerking worden genomen tijdens de procedures. Respondenten schatten het gedrag van beroepsbeoefenaars tegenover kinderen veel positiever in wanneer zij hebben deelgenomen aan gerichte training. Zo merkten sociaal werkers in Finland op dat politieagenten die aan een verplichte opleiding in het verhoren van kinderen hadden deelgenomen, bijzonder vaardig waren in het ondervragen van kinderen. Beroepsbeoefenaars gaven ook aan dat opleiding hun bestaande vaardigheden en hun kennis van technieken kan helpen versterken. Ook kinderen beoordelen beroepsbeoefenaars uit groepen die stelselmatig opleiding krijgen positiever dan anderen. Zo zijn kinderen positiever over sociaal werkers, die vaker over de juiste professionele achtergrond en beroepservaring beschikken, dan over juridische beroepsbeoefenaars, die vaak onvoldoende ervaring hebben met het werken met kinderen.

Over het algemeen dienen beroepsbeoefenaars te leren hoe zij aandacht kunnen hebben voor de behoeften van kinderen en hoe zij hun gevoelens en wensen beter kunnen begrijpen. Beroepsbeoefenaars zouden kinderen in staat moeten stellen en moeten toelaten geïnformeerde keuzes te maken tussen de beschikbare procedurele waarborgen.

FRA-advies 28

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat alle beroepsbeoefenaars die te maken hebben met kinderen, opleiding krijgen in kinderrechten, kindvriendelijke verbale en non-verbale communicatie en taal, de ontwikkeling van kinderen en strafrechtelijke en burgerrechtelijke wetgeving met betrekking tot kinderen. Beroepsbeoefenaars dienen een opleiding te krijgen om de verschillende behoeften van kinderen van verschillende leeftijden te identificeren, zodat zij daarop kunnen inspelen en op passende wijze met kinderen kunnen communiceren. Algemene en gespecialiseerde opleidingen voor rechters en officieren van justitie moeten worden bevorderd. Alle beroepsbeoefenaars in de eerste lijn, zoals politiefunctionarissen en gerechtelijke medewerkers, zouden verplicht opleiding moeten krijgen. Er zouden specifieke opleidingsmodules moeten worden uitgewerkt voor verschillende beroepsbeoefenaars, die verband houden met hun functie.

FRA-advies 29

De EU-lidstaten moeten erop toezien dat enkel opgeleide beroepsbeoefenaars worden belast met de ondervraging van kinderen en dat beroepsbeoefenaars verplicht voortgezette opleiding krijgen in het verhoren van kinderen. Daartoe moeten meer opleidingsmogelijkheden worden geboden, moet het aantal beroepsbeoefenaars dat een opleiding in het verhoren van kinderen heeft gevolgd, worden verhoogd, en moeten meer gespecialiseerde, ter zake deskundige beroepsbeoefenaars aanwezig zijn tijdens de rechtszittingen. Beroepsbeoefenaars die kinderen verhoren moeten een specifieke opleiding krijgen in geschikte ondervragingstechnieken, in de bestaande richtsnoeren voor het verhoren van kinderen en in de relevante rechtsgrondslag.

FRA-advies 30

De EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat alle beroepsbeoefenaars die in contact komen met kinderen worden opgeleid om kinderen op passende wijze, zowel naar inhoud als naar vorm, te informeren, alle elementen van de procedures op een kindvriendelijke manier toe te lichten en te controleren of het kind alles begrepen heeft. Dat moet kinderen in staat stellen geïnformeerde beslissingen te nemen over hun betrokkenheid bij de gerechtelijke procedures.

FRA-advies 31

De EU-lidstaten dienen erop toe te zien dat opleidingen die op nationaal niveau worden georganiseerd beroepsbeoefenaars gelijke kansen bieden om deel te nemen, om zo te helpen voorkomen dat kinderen ongelijk worden behandeld afhankelijk van waar zij wonen. De opleidingen moeten worden aangevuld via supervisie en multidisciplinaire uitwisseling van praktijken onder beroepsbeoefenaars. De EU dient tegelijkertijd stimulansen te bieden aan de lidstaten om beroepsbeoefenaars op te leiden en dient de uitwisseling van veelbelovende praktijken binnen en tussen lidstaten en de ontwikkeling van EU-opleidingsmodules aan te moedigen.

Multidisciplinaire samenwerking

Volgens de beroepsbeoefenaars is het van cruciaal belang dat de diverse betrokken beroepsbeoefenaars met het oog op een kindvriendelijke justitie tot afstemming en samenwerking komen gedurende de hele procedure. Wanneer beroepsbeoefenaars samenwerken aan een zaak, hebben zij de indruk dat kinderen beter voorbereid, geïnformeerd en ondersteund worden, wat de deelname van de kinderen bevordert en helpt hen beter te beschermen.

Volgens de respondenten ontbreekt het aan mechanismen voor de coördinatie tussen beroepsbeoefenaars. Daardoor lopen procedures vertraging op en worden praktijken niet geharmoniseerd. Over het algemeen heerst de indruk dat de coördinatie kan worden verbeterd door operationele procedures uit te werken. Wat dat betreft staan beroepsbeoefenaars positief tegenover praktijken zoals het gebruik van tandem-voogden in Finland en het Verenigd Koninkrijk, gespecialiseerde multidisciplinaire medische eenheden in Kroatië, Frankrijk en Spanje, en formele modellen voor multidisciplinaire samenwerking, zoals het model van München in Duitsland.

De antwoorden van de kinderen bevestigen de aanbevelingen van beroepsbeoefenaars inzake coördinatie om eventuele negatieve gevolgen voor kinderen – zoals het overdoen van rechtszittingen en een gebrek aan procedurele waarborgen en informatie – te beperken.

FRA-advies 32

De EU-lidstaten en, in voorkomend geval, de EU dienen ervoor te zorgen dat beroepsverenigingen en andere relevante actoren institutionele samenwerking en een multidisciplinaire aanpak bevorderen. Onder beroepsbeoefenaars moeten ook standaardwerkwijzen worden bevorderd met het oog op betere samenwerking.

Beschikbaarheid van middelen

Beroepsbeoefenaars merkten meermaals op dat de toegewezen personele en financiële middelen niet volstaan. Rechters en sociaal werkers gaan gebukt onder een hoge werklast en een gebrek aan personeel. De toegewezen middelen stroken niet met de werklast van de zaken of met de behoeften van de kinderen die bij de procedures zijn betrokken. Zelfs in landen met een degelijk nationaal rechtskader leeft de vrees dat bezuinigingsmaatregelen de tenuitvoerlegging van die rechtskaders of de maatregelen die aan de basis liggen van goede praktijken in het gedrang zouden kunnen brengen. De noodzaak van passende middelen – en het gebrek

daaraan – wordt onderstreept door het lage aantal kinderen dat aangeeft kindvriendelijk informatiemateriaal te hebben ontvangen of te zijn gehoord op een kindvriendelijke locatie. Het belang van professioneel gedrag met aandacht voor het kind om kindvriendelijke procedures te verzekeren, mag niet worden onderschat.

FRA-advies 33

De EU-lidstaten en, waar van toepassing, de EU dienen erop toe te zien dat er passende middelen voorhanden zijn om in alle soorten gerechtelijke procedures te voorzien in de behoeften van kinderen, zowel wat de inhoud als wat het tijdsplan betreft. Er moeten voldoende personele en financiële middelen worden toegewezen om de ondervragingslocaties uit te rusten met correct werkende opnametechnologie en om richtsnoeren en protocollen en kindvriendelijk informatiemateriaal te ontwikkelen en te verspreiden. Regionale uitwisselingen van het uitgewerkte materiaal en het gedeeld gebruik van verhooruimten door verschillende spelers kunnen helpen de kosten daarvan te drukken. Er moeten bijkomende financiële middelen worden vrijgemaakt om ondersteuningsdiensten aan te bieden en zowel een multidisciplinaire opleiding van als coördinatie tussen beroepsbeoefenaars te bevorderen.

Elk jaar nemen in de Europese Unie (EU) ongeveer 2,5 miljoen kinderen deel aan gerechtelijke procedures als gevolg van een echtscheiding of als slachtoffers of getuigen van criminaliteit. Hoewel hun effectieve deelname aan gerechtelijke procedures van essentieel belang is om de werking van justitie te verbeteren, blijft de manier waarop kinderen worden behandeld in de rechtsstelsels een punt van zorg. Het Bureau voor de grondrechten van de Europese Unie (FRA) heeft onderzocht in welke mate het recht van kinderen om te worden gehoord, hun recht om te worden geïnformeerd, hun recht op bescherming en hun recht op non-discriminatie in de praktijk worden verwezenlijkt. Daartoe sprak het uitvoerig met zowel beroepsbeoefenaars als kinderen die bij gerechtelijke procedures betrokken waren. In het eerste verslag werden de standpunten van beroepsbeoefenaars toegelicht. In dit verslag wordt de nadruk gelegd op het perspectief van kinderen en wordt beschreven hoe zij aankijken tegen de factoren die hun volledige deelname belemmeren en de inspanningen die dergelijke belemmeringen kunnen helpen wegnemen. Net als in het eerste verslag, wordt erin benadrukt dat er nog veel werk aan de winkel is om justitie doorheen de gehele EU echt kindvriendelijk te maken.

Meer informatie:

Ga voor het volledige verslag over *Kindvriendelijke justitie – Vooruitzichten en ervaringen van beroepsbeoefenaars inzake deelname van kinderen aan civiele en strafprocedures* naar: fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view

Andere relevante publicaties van het FRA:

- FRA (2015), *Kindvriendelijke justitie – Vooruitzichten en ervaringen van beroepsbeoefenaars inzake deelname van kinderen aan civiele en strafprocedures in 10 EU-lidstaten*, Luxemburg, Publicatiebureau, fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens, en de samenvatting ervan, fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-summary (beschikbaar in 24 talen)
- FRA-EHRM (2016), *Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind*, Luxemburg, Publicatiebureau, fra.europa.eu/en/publication/2015/handbook-european-law-child-rights (beschikbaar in 22 talen)
- FRA (2015), *De omvang en aard van de hulpverlening aan slachtoffers van misdrijven in de EU*, Luxemburg, Publicatiebureau, fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims
- FRA (2015), *Geweld tegen kinderen met een handicap: wetgeving, beleid en programma's in de EU*, Luxemburg, Publicatiebureau, fra.europa.eu/en/publication/2015/children-disabilities-violence, en de samenvatting ervan, fra.europa.eu/en/violence-children-disabilities-eu-summary (beschikbaar in 24 talen)
- FRA (2014), *Voogdij over kinderen die van ouderlijke zorg verstoken zijn – Handboek voor de versterking van voogdijstelsels om te voorzien in de specifieke behoeften van minderjarige slachtoffers van mensenhandel*, Luxemburg, Publicatiebureau, fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship (beschikbaar in 23 talen)
- FRA (2013), *Kinderrechtenindicatoren op het gebied van familierecht*, achtergronddocument, fra.europa.eu/sites/default/files/child-friendly-justice-indicators-v1-o.pdf

Zie voor een overzicht van de activiteiten van het FRA betreffende de rechten van het kind: fra.europa.eu/en/theme/rights-child.

© Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten, 2017
Foto: © FRA

FRA – BUREAU VAN DE EUROPESE UNIE VOOR DE GRONDRECHTEN

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wenen – Oostenrijk
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Print: ISBN 978-92-9491-464-4, doi:10.2811/548037
PDF: ISBN 978-92-9491-488-0, doi:10.2811/0767